

УДК 342.951:351.77(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.80>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ

Кравченко І.О.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
та інформаційного права*

*Сумського національного аграрного університету
ORCID: 0000-0001-8347-1390*

Шандиба Д.В.

*студент 2 м курсу юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету*

Кравченко І.О., Шандиба Д.В. Адміністративно-правове регулювання сурогатного материнства в Україні.

Стаття присвячена вивченню ключових аспектів, пов'язаних із правовим регулюванням інституту сурогатного материнства, і це дослідження охоплює як внутрішнє законодавство України, так і закони іноземних країн.

Стаття включає в себе аналіз правового регулювання сурогатного материнства у різних країнах світу, зокрема, Сполучених Штатах Америки, Ізраїлі, Австралії та інших. В особливий фокус дослідження входить аналіз законодавства цих країн і їх підходів до регулювання сурогатного материнства.

Крім того, стаття розглядає норми, вимоги та критерії, які існують у чинному українському законодавстві стосовно гестаційного сурогатного материнства. На підставі аналізу цього законодавства висувуються висновки, які свідчать про необхідність подальшого удосконалення правового регулювання сурогатного материнства в Україні. Зокрема, в статті висловлюється ідея про можливу створення окремого закону, спрямованого на регулювання процедурних аспектів та взаємовідносин в цій сфері медицини.

Ця стаття є цінним джерелом інформації та аналізу для всіх, хто цікавиться сучасним станом правового регулювання сурогатного материнства, як в Україні, так і в інших країнах

Крім того, стаття вказує на важливість нагальної необхідності подальшого вдосконалення українського законодавства щодо сурогатного материнства. Пропоноване створення окремого закону, спрямованого на регулювання процедурних аспектів та відносин у сфері сурогатного материнства, може сприяти більш якісному та системному підходу до цієї проблематики в Україні.

Загальний висновок з даної статті полягає в тому, що правове регулювання сурогатного ма-

теринства є актуальною та складною проблемою, і подальший розвиток цієї сфери медицини вимагає обґрунтованого, послідовного та об'єктивного підходу з боку законодавців та інших учасників процесу.

Ключові слова: сурогатне материнство, правове регулювання, допоміжні репродуктивні технології.

Kravchenko I.O., Shandyba D.V. Administrative and legal regulation of surrogate maternity in Ukraine.

The article is devoted to the study of key aspects related to the legal regulation of the institution of surrogacy, and this study covers both the domestic legislation of Ukraine and the laws of foreign countries.

The article includes an analysis of the legal regulation of surrogate motherhood in various countries of the world, in particular, the United States of America, Israel, Australia and others. The special focus of the study includes the analysis of the legislation of these countries and their approaches to the regulation of surrogacy.

In addition, the article examines the norms, requirements and criteria that exist in the current Ukrainian legislation regarding gestational surrogacy. Based on the analysis of this legislation, conclusions are put forward, which indicate the need for further improvement of the legal regulation of surrogate motherhood in Ukraine. In particular, the article expresses the idea of a possible creation of a separate law aimed at regulating procedural aspects and relationships in this field of medicine.

This article is a valuable source of information and analysis for anyone interested in the current state of legal regulation of surrogacy, both in Ukraine and elsewhere

In addition, the article points to the importance of the urgent need for further improvement of

Ukrainian legislation on surrogacy. The proposed creation of a separate law aimed at regulating procedural aspects and relations in the field of surrogacy can contribute to a more qualitative and systematic approach to this issue in Ukraine.

The general conclusion from this article is that the legal regulation of surrogate motherhood is an urgent and complex problem, and the further development of this field of medicine requires a well-founded, consistent and objective approach on the part of legislators and other participants in the process.

Key words: surrogate motherhood, legal regulation, assisted reproductive technologies.

Постановка проблеми: Законодавче забезпечення сурогатного материнства представляє собою одне з найбільш складних і практично не врегульованих питань в сфері права України. Його актуальність виникає з-за відсутності належного нормативного регулювання проведення процедури сурогатного материнства в Україні та потреби вирішити проблеми, які виникають на практиці під час здійснення сурогатних материнських програм.

Вперше сурогатне материнство, як процедура, при якій запліднена яйцеклітина передається від біологічних батьків до матки іншої жінки, визначено було в США у 1986 році. Сурогатне материнство є одним із методів лікування безпліддя та входить до числа допоміжних репродуктивних технологій. Важливо відзначити, що в законодавстві більшості країн дозволено лише безоплатне сурогатне материнство, як, наприклад, в Австралії, Бельгії, Бразилії, Великобританії, В'єтнамі, Данії, Канаді, Нідерландах, Новій Зеландії, Португалії, Угорщині та більшості штатів США, тощо. У цих країнах сурогатна мати може отримати лише відшкодування фактичних витрат, але не оплату за послугу [1, с. 77].

Важливо зазначити, що в деяких країнах, таких як Австралія, Бельгія і Гонконг, сурогатне материнство є законним порушенням, за яким передбачена кримінальна відповідальність. Тим часом, існують країни, які прийняли «дружню» позицію до сурогатного материнства, дозволяючи його проведення як безоплатно, так і на комерційній основі. Серед таких країн можна виділити Грузію, Росію, Таїланд і Україну.

За результатами дослідження, проведеного Claire de La Hougue і Caroline Roux у 2015 році, Україна вважається країною, де сурогатне материнство функціонує у формі бізнесу [2, с. 10].

Важливо зазначити, що в Україні не існує офіційної статистики щодо використання сурогатного материнства. Проте, з оцінок журналістів Володимира Паутова та Ярослави Тригубової на 2018 рік, більше 50 медичних закладів у нашій країні займаються проведенням сурогатних ма-

теринських програм, і приблизно 80% їх клієнтів є іноземцями [3, с. 11].

Однією з основних проблем у сфері сурогатного материнства є відсутність окремого закону, який б регулював взаємовідносини між усіма сторонами, визначав їх права та обов'язки, надавав гарантії та встановлював правові наслідки при недотриманні встановлених норм.

Українське законодавство, пов'язане з послугами сурогатного материнства, обмежується статтею 123 Сімейного кодексу України [4], де зазначено, що подружжя визнається батьками дитини, яка народжується дружиною після перенесення в її організм ембріона людини, зачатого її чоловіком та іншою жінкою в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій. Деякі питання, пов'язані з цією галуззю, також врегульовані Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 9 вересня 2013 року, № 787. Однак окремі аспекти, які стосуються цієї сфери, регулюються підзаконними нормативно-правовими актами.

У зв'язку з відсутністю чіткого та встановленого правового регулювання сурогатного материнства, часто виникають різноманітні проблеми як для сурогатної матері, так і для генетичних батьків. Тому вивчення зарубіжного досвіду у цій сфері стає надзвичайно важливим, як еталонного прикладу та основи для вдосконалення національного законодавства.

У питаннях правового регулювання сурогатного материнства проводять дослідження такі вчені, як Н.А. Аблятіпова, Т.Е. Борисова, І.А. Верес, А.С. Коломієць, Ю.Н. Корбут, Р.А. Майданик, Х.С. Мирсайєва, М. В. Сопель, Ю. Ю. Таланова, О. Хіневич, О.А. Явор, О.В. Оніщенко та інші.

Головною **метою** цієї статті є виділення основних правових питань, що виникають при застосуванні сурогатного материнства в Україні, та пошук можливих шляхів вирішення цих проблем на основі аналізу іноземного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Окрім відсутності єдиного нормативного акту, який би регулював сурогатне материнство, у сфері українського права існує кілька інших невирішених питань. Зокрема, в законодавстві відсутнє чітке визначення сурогатного материнства. Враховуючи погляди В.О. Оніщенка з медичного погляду, сурогатне материнство можна визначити як процедуру перенесення ембріона, який утворився внаслідок запліднення яйцеклітини біологічної матері-дружини спермою біологічного батька-чоловіка, в порожнину матки іншої жінки та виношування дитини, яка є біологічно «чужою» для неї. При створенні правового регулювання цього процесу необхідно враховувати ряд гарантійних положень, які служитимуть запобіганню потен-

ційних конфліктів та негативних ситуацій. Серед цих положень можна виділити: відмову сурогатної матері віддавати дитину біологічним батькам; відмову біологічних батьків приймати новонароджену дитину; народження двох або більше дітей; народження мертвої або хворої дитини; бажання сурогатної матері припинити вагітність; відмову генетичних батьків у виконанні обов'язків щодо оплати послуг сурогатної матері. Звісно, це лише кілька прикладів правових аспектів, які потребують уваги законодавця, але їх регулювання є ключовим для успішного здійснення сурогатного материнства [5, с. 106].

Якщо звернутися до Єдиного державного реєстру судових рішень, можна відзначити значну кількість справ, які пов'язані з сурогатним материнством. Проте, не можна стверджувати, що судова практика з цього питання є вже визнаною та поширеною.

Наприклад, можна проілюструвати складну ситуацію, з якою стикнулася сурогатна мати. У рішенні Зарічного районного суду міста Суми від 28 грудня 2019 року було відхилено позовні вимоги щодо розірвання шлюбу, оскільки на момент прийняття рішення, 27 листопада 2019 року, сурогатна мати народила дитину. Проте варто відзначити, що вона була учасницею програми лікування безпліддя з використанням допоміжних репродуктивних технологій, зокрема, сурогатного материнства, і не мала генетичного споріднення з народженою дитиною. Також, позивачка подала заяву 29 листопада 2019 року, в якій заявила, що генетичними батьками народженої дівчинки є громадяни Китайської Народної Республіки. З цього приводу вона стверджує, що не перебуває в стані вагітності і не має дітей віком до одного року після народження. Проте суд посилається на положення статті 177 Цивільного процесуального кодексу України, згідно з яким позивач повинен представити всі наявні у нього докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги, і в даному випадку цього не було здійснено позивачкою [6].

Сурогатна мати стиклася з викликом, коли її позов про розірвання шлюбу не було задоволено через її участь у програмі сурогатного материнства. Це поставило її в потенційно складне положення, оскільки вона не мала можливості скористатися своїм правом на розірвання шлюбу через участь у сурогатному материнстві.

Однією з ключових питань, які потребують законодавчого регулювання, є визначення обов'язку сторін сурогатного материнства, а саме сурогатної матері і замовників, що зобов'язані передати дитину після народження та іншу сторону, яка повинна прийняти цю дитину.

Відсутність чіткої та урегульованої процедури передачі дитини може призвести до ситуацій, коли сурогатна мати не бажає передавати дити-

ну біологічним батькам або, навпаки, біологічні батьки відмовляються від вже народженої дитини [7, с. 25].

Ще однією важливою проблемою, яку потрібно вирішити законодавцем, є вдосконалення процедури правового регулювання оформлення реєстрації дитини органами реєстрації актів цивільного стану (РАЦС) у випадку застосування сурогатного материнства. Це необхідно для того, щоб уникнути можливості, коли сурогатна мати вносить інформацію про себе як про матір дитини до державного реєстру актів цивільного стану і подальшої судової оспорюваності материнства.

Існує вже прецедент, коли сурогатна мати подала судовий позов з метою визнання недійсним спільного договору щодо здійснення допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства, укладеного між подружжям, нею та закладом охорони здоров'я. Позивачка обґрунтовувала свої вимоги тим, що батьки-замовники не виконали умов договору, зокрема не подали до органів реєстрації актів цивільного стану її нотаріально посвідчену згоду на реєстрацію громадян Італії батьками дітей та не провели реєстрацію їх батьками народжених дітей. Відсутність вказання дати підписання договору та його нотаріального посвідчення, на її думку, мала стати підставою для визнання договору недійсним [8, с. 44].

Серед судових рішень у справах такого характеру особливий інтерес викликає ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України від 10.04.2013 року [9]. У даному випадку, заклад, який надавав супровід у програмі сурогатного материнства, подав до органів реєстрації актів цивільного стану довідку про проведене екстракорпоральне запліднення та перенесення ембріонів в порожнину матки сурогатної матері з метою реєстрації біологічних батьків як юридичних батьків новонароджених дітей.

Проте сурогатна мати вже перед цим за-реєструвала дітей на себе та свого чоловіка та настоювала на тому, що вони є її дітьми, відмовляючись передати їх біологічним батькам. Зважаючи на те, що в Україні діє презумпція батьківства на користь біологічних батьків, суд визнав реєстрацію дітей недійсною та повернув дітей біологічним батькам, відхиливши всі скарги сурогатної матері. У цьому контексті біологічні батьки були вимушені подавати окремих позов про відібрання дитини.

Важливо зазначити, що Сполучені Штати Америки вважаються світовим центром сурогатного материнства. Проте, в США регулювання сурогатного материнства відрізняється в різних штатах. У деяких штатах сурогатне материнство є прямо дозволеним, тоді як сусідні штати категорично забороняють цей вид діяльності. На

федеральному рівні США відсутнє єдине законодавче регулювання сурогатного материнства. Загалом, 18 штатів встановили правовий статус для сурогатних матерей, в той час як п'ять штатів фактично криміналізували сурогатне материнство [10].

У Сполучених Штатах Америки, юридично закріплене сурогатне материнство здійснюється через укладання спеціального контракту, в якому обов'язково фіксуються права та обов'язки всіх сторін та зазначаються терміни цих відносин. Важливо підкреслити, що батьківські права передаються тим, хто уклав договір, а не сурогатній матері. Однак для укладання такого контракту необхідна попередня схвала суду. Без цієї умови контракт буде недійсним, і батьківські права залишаються у сурогатної матері та її чоловіка, якщо він брав участь у укладанні контракту. Серед важливих умов контракту вказуються ціна, термін і місце дії контракту, місце, де буде проводитися запліднення та виношування дитини, умови оплати послуг сурогатної матері, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання контракту та інші умови.

Ізраїль також вирізняється прогресивним законодавством у сфері регулювання сурогатного материнства, і є передовою країною в розвитку медицини. Необхідно підкреслити, що ця процедура була закріплена в законодавстві вже в 1996 році за допомогою спеціального закону «Про сурогатне материнство» (щодо укладання угод та статусу новонародженої дитини) [11]. Підхід ізраїльської влади до ухвалення цього закону вважається досить обґрунтованим. По-перше, була створена відповідна Комісія для схвалення угод щодо сурогатного материнства, до складу якої увійшли фахівці з різних галузей, включаючи гінекологів, неонатологів, психологів, соціальних працівників, юристів, представників громадськості і релігійні діячі.

Зауважимо також, що цікавим є досвід Швейцарії, де, згідно з Законом про міжнародне приватне право Швейцарії, іноземні рішення можуть бути відхилені, якщо вони суперечать публічній політиці країни. Оскільки в Конституції Швейцарської конфедерації прописано, що дії, пов'язані з донорством ембріонів і усі форми сурогатного материнства, є забороненими, то в Швейцарії не визнаються свідоцтва про народження, в яких зазначена жінка, яка не була біологічною матір'ю. Згідно цивільного законодавства Швейцарії, матір'ю вважається лише жінка, яка фактично народила дитину [12].

У Гонконзі сурогатне материнство на комерційних засадах вважається правопорушенням згідно із Указом про репродуктивні технології людини від 2000 року. Закон встановлює заборону оплати за сурогатне материнство, а також організацію комерційного сурогатного материн-

ства (ця заборона також стосується постачання гамет) [13].

В Нідерландах існує строге правове регулювання сурогатного материнства, де ця процедура допускається тільки на безплатних засадах та за певних умов. Однією з умов для участі в програмі сурогатного материнства є необхідність представлення доказів, що жінка-мати має серйозне медичне захворювання, яке заважає їй самостійно виносити та народжувати дитину. Крім того, важливою умовою є знайомство сурогатної матері з майбутніми батьками. Щодо додаткових умов, законодавство Нідерландів вимагає використовувати генетичний матеріал обох членів подружжя під час процедури сурогатного материнства. [14].

У країнах Близького Сходу спостерігається різниця в уявленнях про сурогатне материнство між мусульманами-шіїтами і сунітами. Шіїти, відповідно до своїх віровчень, приймають сурогатне материнство, тоді як суніти рішуче відкидають цю процедуру. Суніти вважають, що сурогатне материнство є порушенням подружнього обов'язку і вчинком зради. Внаслідок цього в країнах, таких як Об'єднані Арабські Емірати, дозволяється тільки штучне запліднення, і ця можливість надається лише парі, яка має офіційно зареєстрований шлюб [15].

Поліпшення регулювання сурогатного материнства в Україні включає в себе упровадження успішного закордонного досвіду, удосконалення національного законодавства та гармонізацію всіх нормативно-правових актів, пов'язаних із використанням репродуктивних технологій, з метою уникнення непередбачуваного регулювання в цій галузі. Однак, найбільш важливим є прийняття спеціального нормативно-правового акту, який докладно регламентує всі аспекти сурогатного материнства.

Вважаємо, що прийняття окремого нормативного документа, призначеного виключно для сурогатного материнства, не є доцільним. Замість цього, рекомендується прийняти один Закон «Про допоміжні репродуктивні технології», в якому буде розділ, присвячений «Сурогатному материнству». У цьому законі важливо визначити поняття, пов'язані із сурогатним материнством, а також встановити сферу його дії як на громадян України, так і на іноземців, які надали письмову згоду на участь у програмах сурогатного материнства.

У законі повинні чітко визначитися медичні підстави, за якими особи можуть скористатися програмою сурогатного материнства. Крім того, закон має містити обов'язкові вимоги до сурогатних матерій. Повинен бути детально врегульований кожний етап програми сурогатного материнства, починаючи з моменту, коли особи вирішили взяти участь в такій програмі.

Це означає, що закон повинен визначати послідовність подій у програмі сурогатного материнства, включаючи вибір сурогатної матері, процедуру імплантації ембріона в матку сурогатної матері та моніторинг вагітності. Згідно наших поглядів, також слід встановити обмеження для осіб, які можуть брати участь у програмі сурогатного материнства.

Висновки. Таким чином, для забезпечення захисту усіх учасників програми сурогатного материнства ми рекомендуємо створити комітет, який буде складатися із фахівців різних галузей, включаючи лікарів, юристів і представників різних соціальних груп. Його завданням буде взаємодія з потенційними сурогатними матерями для оцінки їх фізичного та психологічного стану, а також з подружжям, яке бажає стати батьками. Цей комітет повинен надавати сторонам інформацію про їхні права та обов'язки, юридичні наслідки укладення договору для обох сторін, а також він повинен здійснювати психологічний супровід як сурогатних матерів, так і генетичних батьків протягом всього періоду вагітності.

Отже, враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що в Україні необхідно розширити та вдосконалити наявні норми у цій галузі, а також прийняти нові закони, включаючи Закон України «Про допоміжні репродуктивні технології». Це необхідно для належного та всебічного регулювання відносин у галузі застосування допоміжних репродуктивних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Менджул М.В. Порівняний аналіз правових засад сурогатного материнства. *Порівняльно-аналітичне право*. С. 77-79. URL: http://www.pap.in.ua/2_2019/19.pdf.
2. Claire de La Hougue, Caroline Roux. Surrogate Motherhood and Human Rights. Analysis of Human, Legal and Ethical Issues. URL: <https://www.nomaternitytraffic.eu/wp-content/uploads/2015/09/2015-Contribution-HCCH-No-Maternity-Traffic-EN.pdf>.
3. Володимир Паутов. Ярослава Трегубова. Діти «на продаж» – скандал довкола клініки. І що треба знати про сурогатне материнство в Україні. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29372579.html>.
4. Сімейний Кодекс: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Оніщенко О.В., Козіна П.Ю. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний вісник* 3 (360). 2015 р. С. 102-108. URL: http://www.law.nau.edu.ua/images/Nauka/Naukovij_jurnal/2015/statji_n3_36_2015/20.pdf.
6. Єдиний реєстр судових рішень. Справа № 591/7976/19 від 28.12.2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86701591>.
7. Михальчук О. Правове регулювання сурогатного материнства в Україні URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2799>.
8. Гладушняк О.О. Правове регулювання сурогатного материнства: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Одеського національного університету*. Серія : Правознавство. 2014. Т. 19, Вип. 1. С. 37-45 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_prav_2014_19_1_6.
9. Ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України від 10.04.2013 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30865462>.
10. Surrogacy Law and Policy in the U.S.: A National Conversation Informed by Global Lawmaking URL: https://web.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/gender-sexuality/files/columbia_sexuality_and_gender_law_clinic_-_surrogacy_law_and_policy_report_-_june_2016.pdf.
11. Lipkin Nuphar, Samama Etti. Surrogacy in Israel. Status Report 2010 and Proposals for Legislative Amendment. URL: http://isha.org.il/wp-content/uploads/2014/08/surrogacy_Eng001.pdf.
12. Стеблова В. Правове регулювання сурогатного материнства за кордоном. *Юрист*, 2003. 120 с.
13. A comparative study on the regime of surrogacy in EU member states: study URL: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474403/IPOL-JURI_ET\(2013\)474403_EN](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474403/IPOL-JURI_ET(2013)474403_EN).
14. Бондар І.Ю., Камінська Н.В. Особливості регламентації сурогатного материнства: зарубіжний досвід та удосконалення законодавчого регулювання в Україні. 2018. С. 24-29
15. Духовна О. Що ви чули про медичний туризм в Україні? *Юридична газета online*. 2021. № 17 (747). URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/shcho-vi-chuli-promedichniyturizm-v-ukrayini-.html>.